

Տ. ԳԵՎՈՐԳ ԱՐԲԵՂԻՍՎՈՂՈՍ ՉՈՐԵԲՅԱՆ

Ամենայն Հայոց Հայրապետության Ազգ-
ընտիր Տեղակալ ամենապատիվ Տ. Գեվորգ
արքեպիսկոպոս Չորեքչյանը ծնվել է 1869
թ. դեկտեմբերի 2-ին Ռոստով (Դոնի վրա)

գրադվում էին փականագործի (սլեսար)
արհեստով և իրենց ճակատի քրտինքով
էին հայթայթում իրենց ոչ մեծ ընտանիքի
ապրուստը:

նախնեան քաղաքում, արհեստավորի հա-
մեստ ընտանիքում:

Ինչպես նրա պապը, նույնպես և նրա
հայր հաշատուր Աբրահամի Չորեքչյանը

Մանուկ Չորեքչյանի հայրը երեսասար-
դական հասակից հեշտովյամբ ու սիրով
յուրացրեց իր հոր՝ Աբրահամ Չորեքչյանի
արհեստը և ընտանիքի հոգսերը վերցրեց

յուր վրա, որից հետո պապի գորգորանքի և փայփայանքի միակ առարկան դարձավ փողորհի Գեվորգը: Նա իր ամբողջ ուշադրությունը կենտրոնացրեց թոռնիկի դաստիարակության գործին:

Չեորեքչյանի մայրը, Կատարինե Մատթոսի Չեորեքչյանը, որ բնիկ նախնականների էր և սնված ու դաստիարակված հայ եկեղեցու և ժողովրդի ավանդական սովորություններով, իր խոր ազդեցության կնիքը դրեց մանուկ Գեվորգի վրա նրա մանկական հասակից:

Մոր ժողովրդասիրությունը, կարոտյալներին օգնելու և մխիթարելու գործնական քայլերը, հայ ժողովրդին նվիրված լինելը, կրոնն ու եկեղեցին անսահմանորեն սիրելը խոր տպավորություն թողեցին մանկան հոգեկան աշխարհի վրա:

Վեց տարեկան հասակից սկսած մանուկ Գեորգը սկսում է դպրոց հաճախել: Ինն տարեկան հասակում նա ավարտում է ու Աստվածածին եկեղեցու ծխական դպրոցը և ընդունվում է տեղական հոգևոր սեմինարիայի առաջին դասարանը:

Սակայն խիստ հետաքրքիր և ուշագրավ է այն հանգամանքը, թե հասարակական իշխյախի մթնոլորտում մեծացավ ու սրվեց ապագա մեծ գործիչը, մեր եկեղեցու ամենականավոր ներկայացուցիչներից մեկը:

Նոր նախնական հայկական գաղութը Կովկասի հանրաժանոթ գաղութներից մեկն էր: Այն վաղուց ի վեր մեծ հռչակ էր ձեռք բերել իր հայրենասիրական և հանրօգուտ գործունեությամբ: Այստեղ ժողովրդական շահերի ճանաչողությունը առաջնահերթ խնդիրն էր համարվում և այդ պատճառով հայրենասիրական յուրաքանչյուր գործ կամ նախաձեռնություն խոր արծազանք էր դրոշմում հայ համայնքի սրտում: Հայկական այս փոքրաթիվ գաղութը ժողովրդին, եկեղեցուն, բարեգործական և ուսումնական հաստատություններին տալիս էր իր առատ նյութական նվիրաբերությունները և գրեթե նախանձ էր շարժում: Այդ պատճառով մեր հասարակական կյանքում նրա ձայնը ուժգին էր և ամենուրեք լսելի:

Այսպիսի մթնոլորտում կոփվեց մանուկ Գեվորգը և ժողովրդասիրական հակումները վարակեցին նրան՝ կյանքով նրա պատանեկական կյանքի ողջ էությունը:

Ս. Էջմիածնում Հայոց հոգևոր ճեմարանը բացվելուց ի վեր նախնական հայ հա-

մայնքը այնտեղ մշտապես 5 թոշակառու ուսանող էր պահում, որոնց համար յուրաքանչյուր տարի վճարում էր 1.500 ու դրամ:

Ճեմարան էին գործուղվում ծխական դպրոցն ավարտած ընդունակ երեխաները՝ հատուկ քննություն տալուց հետո միայն:

Եվ ահա Արարհամ Չեորեքչյանը միտք է հղանում իր թոռին տանել ճեմարան:

1880 թ. Չեորեքչյանն ընդունվում է ճեմարան և 1889 թվականին ավարտում է ճեմարանի լրիվ դասընթացը:

Նա դեռևս 3-րդ լսարանից սկսում է ըզբաղվել իր սիրած գործով՝ ուսուցչությամբ, ճեմարանի վարժոցում երաժշտության դասեր տալով, միաժամանակ ղեկավարում է վանքի երգեցիկ խումբը:

Ավարտելով ճեմարանը 1889 թվականին Գարեգին Հովսեփյանի (Ներկայումս Տանի կիլիկիայ կաթողիկոս), Կարապետ Տեր-Մկրտչյանի և ճեմարանի տեսուչ Արշակ Նահապետյանի հետ ձեռնադրվում է սարկավագ:

Դրանք հոգևոր կոչում ստացած առաջին ծիծեռնակներն էին, որ ճեմարանը հպարտությամբ տալիս էր կյանքին:

Ընդունելով հոգևոր կոչում՝ սարկավագ Չեորեքչյանը որոշում է տեղափոխվել Նախիջևան և շարունակել հայ ուսուցչի համեստ գործունեությունը: Սակայն ճեմարանի վարչության աչքից չի վրիպում ընդունակ սարկավագը և նա առաջարկ է ստանում մեկնել արտասահման բարձրագույն կրթություն ստանալու Այսպիսով նրա ուսանողական ժամանակաշրջանի իդձերն սնակնկալ կերպով իրականանում են և նա մեկնում է Լայպցիգ:

Ճեմարանի վկայականով և առանց քրնությունյան ընդունվելով Լայպցիգի համալսարանը, նա հետևում է երկու ֆակուլտետի առարկաներին՝ աստվածաբանական-փիլիսոփայականին և ապա մեկ տարի նախապատրաստվելուց հետո ընդունվում է Լայպցիգի կոնսերվատորիան՝ որպես իսկական ուսանող:

Ավարտելով Լայպցիգի համալսարանը, նա 1894 թվականին վերադառնում է Գեվորգյան ճեմարան որպես երաժշտության դասատու: Մեկ տարի հետո, 1895 թ. տեղափոխվում է Նախիջևան և տեղի հոգևոր սեմինարիայում դասավանդում է երաժշտություն, եկեղեցական պատմություն և բարոյագիտություն:

1895 թ. մինչև 1913 թ. նա կրում է հայ ուսուցչի պատվավոր կոչումը՝ երաժշտության դասեր տալով Նախիջևանի Հայկական Կոդեյան իգական դպրոցում:

1913 թ. կաթողիկոսական դիվանից Բազմատ արքեպիսկոպոսը հեռագրով հայտնում է սարկավազ Չեորեքչյանին՝ ներկայանալ Գեվորգ Ծ. կաթողիկոսին:

Չեորեքչյանը մեկնելով Էջմիածին, ներկայանում է Վեհափառին: Կաթողիկոսը հետևյալ խոսքերով է դիմում նրան. «Ձեզ հրավիրել եմ որոշ գործի համար, սակայն պիտի խոսք տաք ասածս կատարել, և եթե կխոստանաք կատարել, նոր միայն կրահայտենեմ այն»:

Չեորեքչյանն իսկույն ըմբռնում է, թե կաթողիկոսը ինչ պիտի առաջարկի իրեն:

«Այն օրը, երբ ես թողնեցի ճեմարանը և վանք մտա, Հայոց Հայրապետին հավատարմություն ուխտեցի, հրամայեցեք, կոտարմություն ուխտեցի, հրամայեցեք, կը կատարեմ», պատասխանում է Չեորեքչյանը:

Կաթողիկոսը շարունակում է. «Որոշել եմ քեզ վարդապետ ձեռնադրել և առաջնորդական փոխանորդ նշանակել նոր Նախիջևանին. ասում էին, թե դու քո հարմարությունները չես թողնի ու չես գա»:

— Ինչ որ ասել եմ, այդ եղել է նոցա համոզմունքը, իսկ իմ համոզմունքը ես հայտարարեցի,— պատասխանում է սարկավազ Չեորեքչյանը:

Այնուհետև Չեորեքչյանը հայտնում է Վեհափառին, թե ո՞րքան նպատակահարմար կլինի առաջնորդական փոխանորդ նշանակվել մի միջավայրում, ուր ինքը երկար տարիներ եղել է քահանաներին ստորադաս սարկավազ:

— Նախօրոք ստացածս տեղեկությունները Ձեր մասին այնքան դրական են, որ ես ամենին չեմ կասկածում, որ դուք պատվով կկատարեք Ձեր պաշտոնը թե Ձեզ համար և թե Էջմիածնի համար,— հայտնում է Գեվորգ Ծ.:

Եվ նույն 1913 թ. ամառը, հունիս ամսին Չեորեքչյանը ձեռնադրվում է վարդապետ ու ներքին գործերի նախարարի թուլյութություն ստանալով, նույն թվի նոյեմբերին մեկնում է Նախիջևան և անցնում իր պարտականությունների կատարմանը:

Ստանձնելով իր նոր պաշտոնը, Գեվորգ վարդապետը ձեռնարկում է կուտորակ-կրթական աշխատանքի: Առանձնապես զարկ տալով ծխական դպրոցներին, հայոց լեզվա-

վով խոսելուն և հայկական շունչն ու ոգին դադութի համալցելու վառ պահելուն, Չեորեքչյանն զգալի շափով բարձրացնում է դադութի հայերի հայրենասիրությունը, ներանց մեջ վառ պահելով Մայր Աթոռին, բարեգործական ընկերություններին, դպրոցական-կրթական հաստատություններին նյութապես և բարոյապես օգնելու ցանկությունը:

1916 թ. կաթողիկոսը նրան հրավիրում է Ս. Էջմիածին, որպես սինոդի անդամ, միաժամանակ նշանակում է Ս. Էջմիածնի և Երևանի եղբ. օգնության, ճյուղերի նախագահ:

Եղբ. օգնության այս ճյուղերը կազմի կաղ էին գործում: Այդ հանգամանքը հայտնի էր Չեորեքչյանին:

Կաթողիկոսը այդ ժամանակ գտնվում էր Թբիլիսիում: Չեորեքչյանը ներկայանալով նրան, իրազեկ է լինում իր նոր պաշտոնների հետ կապված հանգամանքներին: Նա անհրաժեշտ է համարում տեղն ու տեղը եղբ. օգնության կենտրոնական կազմակերպության մեջ Թբիլիսիում հանգամանորեն ուսումնասիրել գործի համար պահանջվող պայմանները: Մանոթանալով գործերի ընթացքին, նա տեսնում է, որ մթերքների աժիաների վեր տրված պատվերները չեն կատարվել, թեև բոլոր պատվերների դրամները վճարված են եղել և ոչ միայն այդ, այլև ոչ ոք նախանձախնդիր ու հետամուտ չի եղել պատվերներն ստանալու: Ամեն ինչ թողնված էր պատահականության:

Չեորեքչյանը կարևոր է համարում նախ և առաջ լուծել այս կնճիռը: Եվ նրան հաջողվում է. 1917 թ. պարենի ու մթերքների հոսանքը շուտ է տալիս ղեպի Էջմիածին ու Երևան: Գաղթականությունը ցնծում է այս առատությունը տեսնելով:

Այստեղ արդեն ակնհայտ կերպով փայլում է նրա կազմակերպչական և խնայողական ընդունակությունը: Նա կրճատում է վերադիր ծախսերը, եկած ապարների կայարաններից իսկույն դուրս է գրել տալիս, տեղափոխության միջոցները կարգավորում է ըստ հարկին և այդպիսով կարողանում է տնտեսել և ժողովրդին արժան պարեն մատակարարել:

Գալով Էջմիածին, իրեն հատուկ համառությամբ նվիրվում է աշխատանքը կազմակերպելուն և այն լուրջ հիմքերի վրա դնելուն: Նախ կազմակերպում է վարչատարածքային կազմակերպական ապարատները,

անց է կացնում գաղթականների ցուցակագրութիւն տալով ամեն մի ընտանիքին նւթաւտի գրքուկները:

Ակնառու տեղ է դրւում նրա այս ժամանակաշրջանի գործունեութեան մեջ որբերի վերաբերմամբ տարված խնամքը: Որբերի թիւը նրա օրով 125-ից բարձրանում է 800-ի, որբանոցները կանոնավոր կերպով կահավորվում են, որբերը մաքուր և կոկիկ հանդերձավորվում: Նշանակվում են կրթված վարիչներ և դաստիարակներ:

Մինչ այդ բարձի թողի արված դպրոցական գործը վերազարթնում է: Չեռեքլյանը անհուն եռանդով նվիրվում է գաղթականութեան դպրոցների բացմանը, դպրոցները կահավորում է համապատասխան սարքավորումներով, հրավիրում է պատրաստված ուսուցիչներ, և մինչ այդ անգործագրելի մնացած դպրոցական գումարները լիովին գործադրում է որբերի կրթական գործի վերա:

Սակայն այս բոլորի համար Չեռեքլյանը վճարում է իր կյանքը՝ ժամը 9-ից մինչև 6—7-ը անդադար աշխատելով, հյուժվում է, կորցնում առողջութիւնը և հարկադրված է լինում 2 ամսով արձակուրդ խնդրել:

Գաղթականները և որբերը արցունքով են բաժանվում իրենց խնամող հայրական ձեռքից:

Գեվորգ Ս. կաթողիկոսը գնահատելով եռանդուն և անձնվեր վարդապետի գործունեութիւնը, 1917 թվին եպիսկոպոս է ձեռնադրում:

Քիչ կազդուրվելով, Գեվորգ սրբազանը վերադառնում է Ս. Էջմիածին: Այստեղ միաբանութեան կողմից ընտրվում է Վանական կառավարութեան նախագահ և Մայր Տաճարի Լուսարարապետ:

1921 թ. Գեվորգ սրբազանը որպէս կաթողիկոսի ներկայացուցիչ մեկնում է Թբիլիսի Վրաստանի թեմի եկեղեցական գործերը կարգավորելու: 1922-ին գումարված թեմական պատգամավորական ժողովը նորան միաձայն ընտրում է թեմի առաջնորդ: 1925-ին նա նորից վերընտրվում է և միայն 1926 թ. հրաժարվում և վերադառնում է Ս. Էջմիածին: 1927 թ. ընտրվում է Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամ: 1928 թ. Գերագույն Խորհրդի և կաթողիկոսի կարգադրութեամբ գործուղվում է Թբիլիսի՝ այնտեղ ծայր առած ազատ եկեղեցական շարժումը դադարեցնելու:

Թեմի նախկին առաջնորդի անունը բա-

վական էր, որ այդ շարժումը դադարի:

Չեռեքլյանը հաջողում է օրինական միջոցներով ազատ եկեղեցականներից վերցնել եկեղեցիները: Կաթողիկոսը գոհունակութեամբ է ողջունում նրա հաղթանակը:

Այս պայքարի մեջ ժողովրդասեր գործիչը հրապարակ է գալիս ընտրական սկզբունքի և ժողովրդի իրավունքի պաշտպանութեան շատագույն:

1923 թ. նա գործուղվում է Հյուսիսային Կովկասի հայկական եկեղեցական գործերը կարգավորելու: Այստեղ ևս բարենխոհորհն կատարելով իրեն հանձնարարված աշխատանքը, վերադառնում է Ս. Էջմիածին և մնում այնտեղ մինչև 1932 թ., երբ տեղի է ունենում կաթողիկոսական ընտրութիւն: Ազգային-եկեղեցական ժողովը նրան ընտրում է Գերագույն Խորհրդի անդամ և նա մնում է այդ պաշտոնում՝ մինչև 1938 թ.:

Նույն թվի ապրիլի 5-ի լույս 6-ի գիշերը կաթողիկոսը վախճանվում է: Այդ ժամանակ Չեռեքլյանը Ս. Էջմիածնից բացակայում էր. նա մարտի վերջերին մեկնել էր Լեռնական, Թբիլիսի՝ որոշ հանձնարարութիւններով:

Թբիլիսից Ս. Էջմիածին վերադառնալով, նա ստանում է հանգուցյալ կաթողիկոսի կողմից նախօրոք պատրաստված կոնդակը, որով նա նշանակված էր Ամենայն Հայոց Հայրապետական Տեղակալ:

Չեռեքլյանը Հոգևոր Խորհրդի անդամների հետ շարունակում է Մայր Աթոռի պահպանման գործը մինչև 1941 թվականը:

1941 թ. գումարված Ազգային եկեղեցական ժողովը եպիսկոպոսների թվի պակասութեան և արտասահմանից ժամանած պատգամավորների ոչ բավարար քանակի պատճառով կաթողիկոսական ընտրութիւն չի կատարում և հետաձգում է: Այս ժողովը Գեվորգ սրբազանին ընտրում է Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան Տեղակալ:

Այս օրից սկսվում է Մայր Աթոռի և Հայ եկեղեցու պատգամադրութեան նոր շրջանը, մի շրջան, որ Գեվորգ սրբազանի բազմավաստակ և ալեհեր գուլար օծում է անշնչելի հավերժական փառքով:

Նա բարենխոհորհն և ամենայն գիտակցութեամբ տանում է իրեն վիճակված պատմական մեծ գործը և խանդավառութեամբ լծվում է Մայր Աթոռը պահպանելու և բարեկարգելու աշխատանքներին:

Չնայած իր տարիքին, նրան տեսնում են աշխատանքի բոլոր բնագավառներում: Ահա նա գրամեքենայի առաջ տպում է, հեռա-

խոռի կողքին կանգնած պատասխանում է ստացված գրությունների պատասխանները, քիչ հետո կոնդակ է շարադրում, պաշտոնական ընդունելություններ կատարում, այցելություններն բավարարում և ճանապարհում։ Այս բոլորը նրա աշխատանքի թեթև մասն են կազմում։ Եվ հանկարծ նրան կտաններ միաբանների սենյակներում, տաճարի խորաններում, թանգարաններում, նույնիսկ պահակի մոտ։ Նա սիրում է ամեն ինչ անձամբ ստուգել, ճանաչել բոլորին, գիտենալ նրանց հոգեքերն ու կարիքները։ Եվ մինչև որ անձամբ չի ստուգում, չի հանգստանում։ Այդպես է Գեվորգ սրբազանը։

Հաճախ մտածում են, թե՞ որ է հանգրստանում նա։ Ժամը 2-ից մինչև 6-ը։ Ընդամենը 4 ժամ։ Իսկ այդ որքան քիչ է տարիքավոր մարդու համար։

Սակայն նա չի սիրում հանգստանալ։ Նա սիրում է աշխատել մեղվի նման, մրջյունի պես։ Աշխատում է և աշխատեցնում։ Սիրում է, որ բոլորն անխտիր աշխատեն իրեն պես և այդ ալյուրը սրսկում է բոլորին, վարակում ամենքին։

Շնորհիվ այս աշխատանքի է, որ այսօր Մայր Աթոռ ժողկած վիճակի մեջ է, ունի գործարար և համեմատաբար միաբանություն, նոր միաբանություն, Չիորեքյանի հոգով դաստիարակված, նրա սկզբունքներին հետևող միաբանություն։ Այդ աշխատանքով պիտի բացատրել «Օրացույցի», «Էջմիածին» ամսագրի հրատարակությունները, ճեմարանի բացումը, նորոգությունները, դպրաբանի կարգավորումը, վանքի շրջապատի կանաչազարդումը և այլն։

Բոլորին մեղմ ժպտով դիմավորող, դաստիարակող և հոգեպես բարձրացնող այդ մեծ եկեղեցականը անհունորեն լցված է մարդուն ճանաչելու, նրան օգնելու, բարձրացնելու անդուգական ընդունակություններով։

Բարկանալ և հանդիմանել նա չգիտե։ Եվ ինչու՞ այդ անել։ Զե՞ որ նա ունի ալիւր լավ մեթոդ, որը սուր է, կտրուկ և վճռական։ Բացառով կես կատակի, կես հանդիմանության ձևով՝ նա մարդուն զգալ է տա-

լիս յուր թերությունները և այդ անում է այնպիսի ներութամբ, որ հեռանալով երկար ժամանակ չես կարողանում որոշել՝ հիրավի կատակ էր անում, թե՞ իրոք հանդիմանում էր։ Սակայն այնուամենայնիվ բղանցքներդ հավաքում ես, զգուշանում և ուղղում սխալներդ։

Ժողովրդասիրություն ու հայրենասիրություն ցայտուն կերպով դրսևորվել են Գեվորգ սրբազանի յուրաքանչյուր գործի ու քաջի մեջ։ Հայրենիքի բարորությունը նրա համար ամեն գործից բարձր է և զերազատելի։ Այդ են վկայում Մասունցի Դավիթ տանկային շարասյան նախածնունդությունը Սրբազան հոր կողմից. մեր Հայրենիքի համար զոհվածների ընտանիքներին և երեխաներին օգնելու նրա կոնդակները։ Ինչպես հայտնի է, Գեվորգ սրբազանի հայրենասիրական օգնչունչ կոչերը լայն արձագանք գտան արտասահմանում և մեր երկրում գտնվող հայ հոգևորականության և հավատացյալների մեջ։ Սփյուռքի հայության և մեր երկրի հոգևորականության և հայ հավատացյալների միջոցներով կառուցվեց տանկային շարասյունը և մեկնեց ճակատ։ Այսպիսով իրականացավ Տ. Գեվորգ Սրբազանի ցանկությունը՝ ի կատար ածել Հայրենիքի հանգստանումը իր սրբազան պարտականությունը։ Սակայն ինչ որ արվել է, Տ. Գեվորգ Սրբազանը այդ շատ քիչ է համարում։ Նա խորհում է և մտածում է Հայրենիքին օգնելու, պատերազմի հետեւանքով առաջացած նրա վերքերը բուժելու նոր մեթոդներ ու ծրագրեր։

Ս. Էջմիածին և Հայրենիք, ահա Տ. Գեվորգ Սրբազանի սրբություն սրբոքը, նա ալ սրբություն չի ճանաչում։

Ս. Էջմիածնի միաբանության և հայ հավատացյալների ցանկությունն ու համոզմունքն է, որ առաջիկա Համալսարանի ժողովը իր բաղձավատակ և հայրենասեր զավակին, ակնաւոր եկեղեցական Տ. Գեվորգ Սրբազան արքեպիսկոպոսին կվստահանա Ս. Գրիգոր Լուսավորչի զա՛հը՝ ընտրելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս։

